

גליון תתיד + עדש"ק פרשת משפטים

לקראת שבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

טעם התחלת ה"משפטים" בדין "עבד עברי"

גופו של מי נקרא בשם "בהמת נכרי"?

בגדרי דין שביתת "בן אמתך והגר"

לא בשמים ולא בכוכבי לכת, הבית בועד!

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת משפטים, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי', את קונטרס 'לקראת שבת' (גליין תתיד), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט, במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתות הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונזכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

תוכן ענינים

ב. מקרא אני דודש.....

"עבד שהוא עברי" – מאי קמ"ל?

אחרי שיצאו ברכוש גדול, האם תיתכן מציאות של "עבד עברי" ?
/ מדוע מתחילים ה"משפטים" בדין "עבד עברי" ? / ביאור דברי רש"י על "כי תקנה עבד עברי"

(ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 251 ואילך)

ה. פנינים... עיונים וביאורים קצרים.....

מדוע נענש בעל השור על נזקי שורו? (ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 329 ואילך)

העדאה – על העבר או על העתיד? (ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 58)

י. יינה של תורה.....

לעזור ל"חמור שונאך" שבארם

האם יש לסייע ל"בהמה" שבארם או לסגפה ולענותה ? / התעניות וסיגופים הם חלק מעבודת התשובה ? / גופו של מי נקרא בשם "בהמת נכרי" ?

(ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 125 ואילך)

י. פנינים... דרוש ואגדה.....

"היום אומר לו עשה כך" – קיים מצוה! (ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 900)

הקשר בין בניית מזבח למתן תורה (ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 20 ואילך)

יא. חידושי סוגיות.....

בגדרי דין שביבת "בן אמתך והגר"

יבאר דיוק ל' הרמב"ם גבי היתר מלאכתם לעצמם, ויסיק דהרמב"ם והרשב"א כאן נחלקו לשיטתייהו בהגדרת עצם חיוב שביבת דבן אמתך והגר

(ע"פ לקושי שיחות חב"א עמ' 119 ואילך)

יד. תורת חיים.....

הבית בוער

דרכי החסידות.....

הארס והוולת

מקרא אני הדרש

ביאורים בפשוטו של מקרא

"עבד שהוא עברי" – מאי קמ"ל?

אחרי שיצאו ברכוש גדול, האם תיתכן מציאות של "עבד עברי"? / מדוע מתחילים ה"משפטים" בדין "עבד עברי"? / ביאור דברי רש"י על "כי תקנה עבד עברי"

בתחילת פרשתנו: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי, שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם" (כא, א-ב).

ויש לדקדק בלשון הכתוב, למה הוצרך להקדים ולומר דרך סיפור: "כי תקנה (עבד עברי)" – ולכאורה, ה" צריך להתחיל מיד עם הדין עצמו: "עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם".

[וכמו שמצינו בכמה מקומות בתורה, וכן בפרשתנו גופא (כא, יב): "מכה איש ומת" וגו' (ולא נאמר "וכי יכה את איש" וכיו"ב)].

ויש לומר, שהביאור בלשון זו מובן הוא מתוך דברי רש"י על אתר, כדלקמן.

ב. וזה לשון רש"י בפירושו:

"כי תקנה עבד עברי – עבד שהוא עברי. או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל, ועליו הוא אומר 'שש שנים יעבוד'; ומה אני מקיים 'והתנחלתם אותם', בלקוח מן הנכרי, אבל בלקוח מישראל יצא בשש – תלמוד לומר: 'כי ימכר לך אחיך העברי', לא אמרתי אלא באחיד".

והנה, רש"י בא לבאר את הלשון "עבד עברי", שהכוונה לעבד שהוא בעצמו "עברי" (ולא לעבד כנעני השייך ל"עברי"); ובכן, ה" לו להעתיק מן הכתוב (ב'דיבור המתחיל') רק את התיבות "עבד עברי" בלבד – ולמה הוסיף והעתיק גם את התיבות "כי תקנה", שלכאורה אינן שייכות לתוכן פירושו?!

ג. ויובן בהקדים התמיהה בעצם דברי רש"י, שהוצרך לשלול ובאריכות את הפירוש ש"עבד עברי" היינו עבד כנעני, ולכאורה, למה הוצרך להאריך בדבר שהוא מובן בפשטות? ובלשון ה'דברי דוד' כאן: "קשה, כיון דסתם 'עבד עברי' בכל מקום פירושו שהוא עברי, למה ומהיכא תיתי לעקם ולומר עבד כנעני שנלקח מעברי?"

ותגדל התמיהה, שהרי רש"י בעצמו פותח את פירושו: "עבד עברי – עבד שהוא עברי". כלומר, גם רש"י הבין שזה הפירוש הפשוט והישר (ה"מושכל ראשון") של התיבות "עבד עברי" – ומה איפוא גרם לו לחזור ולהטיל ספק בדבר ("או אינו אלא עבדו של עברי וכו'")?

ונראה לבאר:

כשיצאו ישראל ממצרים יצאו "ברכוש גדול" (לך טו, יד), שהרי שאלו מהמצריים בצאתם "כלי כסף וכלי זהב ושמלות" (בא יב, לה), והתעשרו עוד יותר לאחר קריעת ים סוף – "שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאין אותם בים, וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים" (רש"י בשלח טו, כב).

וכיון שהיו בני ישראל אז בעשירות גדולה ומופלגה, אינו מסתבר כלל שהי' ביניהם מציאות של "עבד", שהרי זה שאדם נמכר לעבד הוא מחמת עניות וחוסר ממון (שהיא המביאתו למכור עצמו, או להגיע למצב של גניבה ו"אם אין לו ונמכר בגניבתו" (פרשתנו כב, ב)).

ומעתה, כיון שפרשת "ואלה המשפטים" באה מיד לאחר מתן תורה, זמן קצר לאחר יציאת מצרים וקריעת ים סוף, מתאים שייאמרו לכל לראש משפטים וציוויים הנוגעים להם בשעה זו ובמצב זה –

וקשה לומר שיתחיל דוקא במציאות שהיתה אז כל כך רחוקה מעולמם, ישראלי שהגיע לעוני גדול עד כדי כך שנמכר לעבד!

ולכן, אף שבתחילה מפרש רש"י את התיבות "עבד עברי" במשמעותן הפשוטה – "עבד שהוא עברי", הרי לאחר מכן הוא חוזר ומסתפק בדבר, כי מצד המשך וסדר הכתובים נראה שעדיף לפרש על מי שאינו "עברי" בעצמו, אלא "עבד כנעני", שזה הי' יותר שייך במציאות אז.

[ולהעיר מלשון הכתוב בעשרת הדברות שמזכיר "עבדך ואמתך" (יתרו כ, יו"ד), ומשמע קצת שהיו להם אז בפועל עבדים ושפחות. וכן מבואר בדברי חז"ל (ימא עה, א)].

אמנם ממשיך רש"י ומסיק שאעפ"כ יש לפרש תיבות "עבד עברי" כמשמעותן הפשוטה, שהעבד בעצמו הוא עברי.

ד. ומעתה יש לפרש שזו כוונת רש"י בזה שהעתיק התיבות "כי תקנה" בתחילת פירושו, כי תיבות אלו הן המחזקות ומוכיחות את מסקנתו בפירוש תיבות "עבד עברי":

הלשון "כי תקנה" באה להדגיש, שמדובר בפעולה בעתיד, שעדיין אינה קיימת לפנינו;

ומזה מוכח שהכוונה היא לעבד שהוא בעצמו עברי, שזהו דבר שהתייחסו אליו אז כענין רחוק שאינו רגיל במציאות הנוכחית – ולא לעבד כנעני, שהי' דבר הווה ורגיל אצלם, וביחס אליו לא מתאימה (ומיותרת) הלשון "כי תקנה".

ועדיין הא גופא קשיא:

לפי דרכנו נתבאר לשון הכתוב ("כי תקנה") ודברי רש"י, ש"עבד עברי" הי' אז מציאות בלתי שכיחה ורגילה – אך מעתה יקשה בעצם הענין, מדוע באמת פותח הכתוב את ה"משפטים", מיד לאחר מתן תורה, במציאות שהיתה אז מילתא דלא שכיחא כלל?!

ובאמת שפתיחה זו קשה גם בלאו הכי, שהרי הכתוב כאן מדבר בעבד עברי שנמכר בגניבתו (כדברי רש"י בהמשך הפסוק), והיינו, שכדי להבין את מהותו של עבד עברי, צריכים אנו לכמה הקדמות: צריכים אנו ללמוד שגנב מחוייב לשלם (כפל או ארבעה וחמשה), וצריכים אנו ללמוד ש"אם אין לו ונמכר בגניבתו" – והרי הקדמות אלו מבוארות הן רק בהמשך הפרשה (כא, לו. כב, ב-ג), וא"כ הי' מתאים יותר שהכתוב ידבר על דינו של עבד עברי רק לאחר הקדמות אלו; ומה טעם "הזדרז" הכתוב וביאר ראשית כל – מיד לאחר סיפור מעמד הר סיני – את דין עבד עברי דוקא?

ה. ונראה לבאר לפי פשוטו ואליאב דפירוש רש"י עה"ת (וכבר האריכו במפרשים לפי דרכם), שבדין עבד עברי מוצאים אנו שייכות מיוחדת למעמד הר סיני:

רש"י מפרש בהמשך הפרשה (כא, ו), לגבי רציעת העבד כשרוצה להמשיך את עבדותו: "ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר ריב"ז: אוזן זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב – תירצע. ואם מוכר עצמו, אוזן ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים' והלך וקנה אדון לעצמו – תירצע".

ולכן פתח הכתוב ב"משפט" זה של עבד עברי – כי בו נראה באופן גלוי וניכר (מה שלא מצינו כן במשפטים אחרים), גם בגופו הגשמי, כיצד ה"משפט" שלו הוא המושך למתן תורה שבהר סיני, שכיון שאוזנו שמעה בהר סיני ולא קיים מה ששמע לכן רוצעים את אוזנו.

ואף שרציעת האוזן באה בפועל רק לאחר זמן, כאשר הגיע זמנו לצאת לחירות ואמר "אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי" (פרשתנו כא, ה) – הרי מדברי רש"י עולה להדיא שהעונש אינו על אמירה מאוחרת זו, אלא על עצם זה שעבר מתחילה על מה ששמע בהר סיני ונעשה "עבד עברי" [והטעם שלא מענישים באופן זה כל עבד עברי מתחילתו – ראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 90 ואילך].

וזהו הטעם שעבד עברי הוא ה"משפט" הראשון שבא מיד לאחר סיפור מעמד הר סיני. ודו"ק בכ"ז.

העדאה – על העבר או על העתיד?

והועד בבעליו

לשון התראה בעדים, כמו העד העיד בנו האיש
(כא, כט, רש"י)

קשה: הרי בפרשת יתרו, על הפסוק "העד
בעם" (יתרו יט, כא), פירש רש"י "התרה בהם"
ללא ראיות מפסוקים. מדוע דווקא בפרשתנו
הוזקק לראיות?

והביאור בזה:

לולא פירוש רש"י הי' מקום לפרש
ש"והועד בבעליו" הוא לשון עדות על העבר
(כפירוש הפשוט בלשון העדאה), והכוונה
שהודיעו לבעל השור ששורו נגח תמול
ושלשום. ועל כן הוצרך רש"י להביא רא"י
מהפסוק "העד העיד בנו האיש", שלשון
העדאה חל גם על התראה על העתיד.

משא"כ בפסוק "העד בעם" אין מקום
לטעות שמדובר בעדות על העבר, ולכן לא
הוצרך רש"י לפרשו.

מדוע נענש בעל השור על נזקי שורו?

וכי ינח שור את איש גי' ומת סקול יסקל השור גי'
ובעל השור נקי. ואם שור נגח הוא מתמול שלשום גי'
השור יסקל וגם בעליו יומת

ר"י בן בתירה אומר נקי מידי שמים כו'. שמעון בן עזאי אומר
כו' נקי מחצי כופר כו'. ר"ע אומר כו' נקי מדמי עבד כו'. רע"ק
אומר כו' נקי מדמי ולדות
(כא, כח-כט, מבולתא)

ידועה החקירה (ראה צפנת פענח סנהדרין
טו, ב. צפנת פענח פ"ב הל' תרומות עמ' 63) בטעם
שהטילה תורה חיוב מיתה בידי שמים על
בעל שור המועד שהמית, ד"ל בב' אופנים:
א. חיוב המיתה הוא עונש על אשר לא שמר
את שורו כדבעי. ב. לפי שהשור הוא ממונו,
ולכן מעשה ההריגה של השור נחשב לחטא
גם לבעליו, ובדוגמת מה שחצירו נקראת ידו
(ראה ב"מ י, ב).

יש לפרש שבזה נחלקו ר"י בן בתירה
וחבריו:

ר"י בן בתירה ס"ל כאופן הב', דמיתת בעל
השור היא משום שממונו המית, ולפ"ז שפיר
הי' סברא לומר שכמו שבמועד מתחייב בעל
השור מיתה מפני ששורו המית, כן יהי' גם
בתם. וע"כ פירש דבא הכתוב להשמיענו
שבעל השור "נקי מידי שמים", דאי לאו קרא
הי' מקום לחשוב שחייב הוא.

אך חבריו סבירא להו כאופן הא', דטעם
מיתת בעל השור הוא משום שלא שמר
שורו, ולדעתם אין סברא כלל לחייב את בעל
השור התם במיתה, דמאי הוה לי' למיעבד,
וע"כ פירשו שבא הכתוב להשמיענו דברים
אחרים, וק"ל.

המזכיר מודפס
לעילוי נשמת

הרה"ח ר' יהודה לייב ב"ר

מדרכי אברהם ישעי'

ע"ה נפטר

מזכיר ב"ק אדמו"ר ז"ע

נלב"ע י"ד ניסן ה'תשפ'

הנעברה

יגלה שר תורה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך ההסידות

לעזור ל"חמור שונאך" שבאדם

האם יש לסייע ל"בהמה" שבאדם או לסנפה ולענותה? / התעניות וסיועם הם חלק מעבודת התשובה? / נופי של מי נקרא בשם "בהמת נכרי"?

פעולת תעניות לכפר ולמרק את הנפש, וההנהגה הנכונה בדורנו

דרך עבודת ה' של היהודי עם גופו הגשמי נרמזת בפרשתנו, בפסוק (כג, ה) "כי תראה חמור שונאך וגו'", שכן דרש מורנו הבעש"ט (כתר שם טוב הוצ' קה"ת, הוספות סי' כא) :

"כי תראה חמור" – כאשר יעיין אדם ב"חמור" שבו, היינו בגוף הגשמי והחומרי.

"שונאך" – עיון זה יגלה שהגוף הוא "שונאך", "שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות".

"רובץ תחת משאו" – הקב"ה נתן לגוף "משא", שעליו להזדכך ולהתעדן על ידי קיום התורה ומצוות, אך הגוף "רובץ תחת המשא", ומתעצל בקיומם.

"וחדלת מעזוב לו" – לאחר עיון זה, שמא יעלה בלב האדם לזנוח את העבודה בזיכוכ וקידוש הגוף על ידי התורה והמצווה, וללכת בדרך אחרת, של שבירת חומרות הגוף על ידי סיגופים.

"עזוב תעזוב עמו" – מחשבה זו אינה נכונה, ו"לא בזו הדרך ישכון אור התורה", אלא על האדם מוטל "לברר את הגוף ולזככו ולא לשברו בסיגופים".

מתורת הבעש"ט עולה שאסור לסגף את הגוף בתעניות וכדומה, אלא יש "לעזוב עמו", להעניק לו את הדרוש לו למחייתו, ולנצלו לשם שמים ולעבודתו ית'.

אמנם, מצינו שיש אופנים שבהם פטור האדם ממצוות "עזוב תעזוב עמו", וכפי שמביא רש"י את דברי חז"ל, שלפעמים צריך להתנהג באופן של "וחדלת", כאשר מדובר ב"זקן ואינו לפי כבודו", או "בהמת נכרי ומשאו של ישראל".

יש לבאר כיצד גם פרט זה מדויק בעבודה הרוחנית של "עזוב תעזוב עמו", שיש מקרים שבהם אכן נכון הדבר לסגף את הגוף ולשברו, וכיצד נרמזו מקרים אלו בשני אופנים האמורים ברש"י.

התענית אינה חלק מעבודת התשובה

כתב כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בשו"ע שלו (חו"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) שאף על פי ש"אין לאדם רשות על גופו כלל... לצערו בשום צער אפילו במניעת איזה מאכל או משתה", מכל מקום יש שני אופנים שמותר לו לאדם מן הדין להתענות:

א. "אם עושה כן בדרך תשובה", משום ש"צער זה טובה היא לו, להציל נפשו משחת".

ב. "כדי למרק נפשו לה", שאין טוב למעלה מטובה זו".

יש לבאר שני אופני תעניות אלו:

א. תענית של תשובה

הנה גבי עניין התענית על חטא, כתב אדמו"ר הזקן באגרת התשובה (סוף פ"א), שאין התענית חלק ממצוות התשובה כלל, ו"לא כדעת ההמון שהתשובה היא התענית". עניין התשובה הוא "עזיבת החטא" בלבד. והיינו, "שיגמור בליבו בלב שלם, לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו ית', ולא יעבור עוד מצוות המלך חס ושלום, הן במצוות עשה הן במצוות לא תעשה".

וגם עוונות כאלו שכפרתם היא גם על ידי יסורים, וכמו העובר על כריתות ומיתות בית דין רח"ל, ש"תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין" (יומא פו, א), הנה אין הכוונה שהאדם צריך להביא על עצמו יסורים כחלק מעבודת התשובה, אלא שכאשר עזיבת החטא נעשית כראוי ותשובתו רצוי' לפניו ית', הקב"ה מביא על האדם יסורים בכדי למרק עוונות, בבחינת "את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג, יב).

אלא שאף על פי כן, נמצאו בספרי המוסר תעניות הרבה לחטאים מסוימים, ועל כך כתב אדמו"ר הזקן, שאין תעניות אלו חלק מן התשובה עצמה, אלא שמכיוון שכפרת חטאים אלו צריכה להיות על ידי שהקב"ה מביא על האדם יסורים, הנה לזה מסייעות התעניות, שיהיו במקום יסורים אלו.

עוד זאת, שהיסורים באים מלמעלה לגמר הכפרה רק ב"תשובה מאהבה", אבל בתשובה מיראה אין באים היסורים מלמעלה, ואז צריך האדם להביאם על עצמו, באופן של תעניות.

ונמצא, שכאשר שב האדם בתשובה על עבירות חמורות, יש מקום לתעניות, שהן גומרות את הכפרה לאחר ששב האדם בתשובה ועזב את החטא, והן במקום יסורים הבאים מלמעלה למירוק החטא.

דורון ומנחה לפניו ית'

ב. תעניות למירוק הנפש

סוג אחר של תעניות תשובה, נתבאר באגרת התשובה, שהן תעניות שמטרתן "שיהי' לרצון לפני ה', ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם חטא, להיות נחת רוח לקונו מעבודתו".

והיינו שגם כאשר העוון נתכפר, ונמחל העונש ואין מזכירין לו ביום הדין שום דבר על חטא זה, מכל מקום עדיין אינו דומה מי שסרח ושב, למי שלא חטא מעיקרא. וממילא השב בתשובה צריך גם לרצות את המלך בכדי שיהי' חביב לפניו כבתחילה.

ובזמן שהי' בית המקדש קיים, הי' מביא קרבן המתאים לאותו חטא, וגם על ביטול מצוות עשה הי' מרצה קרבן עולה, וקרבנות אלו הם בבחינת "דורון לאחר שעשה תשובה ונמחל לו העונש", וכמשל "אדם שסרח במלך ופייסו על ידי פרקליטין ומחל לו, אף על פי כן שולח דורון ומנחה לפניו שיתרצה לו לראות פני המלך".

ובזמן שאין בית המקדש קיים, הרי התענית משמשת במקום הקרבן, שהיא מיעוט חלב ודם האדם המתענה תמורת הקרבת חלבו ודמו של הקרבן.

תעניות אלו, שייכות גם על חטא קל שאין כפרתו תלוי' בייסורים, כי אין עניינם לכפר אלא לרצות את המלך שיהי' חביב לפניו כאילו לא חטא, וכפי שמביא דוגמאות באגרת התשובה שם (פ"ב) על תנאים ואמוראים שנתענו תעניות הרבה על חטאים קלים ביותר, ואינם לשם כפרה, כי אם לרצות את המלך (וראה לקמן שתעניות אלו שייכים גם במי שלא חטא כלל).

מתי נעשה גוף היהודי "בהמת נכרי"?

הובא למעלה מאמרו של מורנו הבעש"ט שאסור לענות ולסגף את הגוף, אלא יש לנהוג עמו באופן של "עזוב תעזוב עמו", לזככו ולקדשו על ידי ניצול הגוף לשם שמים ולעבודתו ית'.

אמנם, כאמור, בפירוש רש"י שם הובאו שני מקרים שבהם ההנהגה היא דווקא באופן של "וחדלת מעזוב לו", ויש לבאר כיצד שני מקרים אלו מקבילים לאותם האופנים שמותר להתענות בהם:

א. בהמת נכרי ומשא ש"ל ישראל

התענית שהיא בשביל השלמת הכפרה, בעוונות החמורים, שבהם התענית היא במקום הייסורים שמכפרים, הרי היא באופן של "בהמת נכרי ומשא ש"ל ישראל".

ה"בהמה" קאי על גופו ונפשו הבהמית של היהודי. וכמבואר בסה"ק (ראה ס' התניא בתחילתו. ויש"נ) שליהודי יש שתי נפשות: הנשמה הקדושה שהיא "נפש האלוקית", וחיות הגוף כמו שאר בהמות שהיא "נפש הבהמית". והנה, האדם צריך לעמול עם גופו ונפשו הבהמית שיהיו כראוי וינוצלו לעבודת ה', אך באדם זה החוטא, הנה הנפש הבהמית אינה

לקראת שבת

יא

נתונה לשליטת הנפש האלוקית, ולפי שעה נתונה היא תחת ממשלת הקליפה והסטרא אחרא, ולכן נקראת "בהמתו של נכרי" [נראה במקור הדברים סוף ס"ח שממשלה זו היא זמנית בלבד].

מאידך, ה"משא" הוא של ישראל, שכן יהודי, גם במצב של חטא הרי הוא "מלא מצוות כרימון" (חגיגה בסופה), וכן הנשמה אשר בקרבו נשאת תמיד בשלימותה וגם בשעת החטא "היתה באמנה איתו ית'" (תניא סוף פכ"ד).

ובאופן כזה של "בהמת נכרי ומשאו של ישראל", היינו בן ישראל שחטא, מותר לו להתענות ולנהוג באופן של "וחדלת מעזוב לו", בכדי להשלים את הכפרה שלאחר התשובה.

ב. זקן ואינו לפי כבודו

האופן השני שבו מותר להתענות, אינו עוסק כלל בבעלי עבירה. מדובר במי שכבר שב בתשובה שלימה, וגם נתכפר עונו, ולא נותר לו אלא "למרק נפשו" בכדי להיות מרוצה וחביב לפניו ית'.

והנה, אותו אופן של תענית לשם "מירוק הנפש", אינו רק במי ששב ורוצה להיות חביב לפני המלך, אלא בזה נכללות גם דרגות גבוהות מאוד. וכמו למשל יהודי ששקוע כל כולו בעניינים רוחניים נעלים ונשגבים, וממילא אינו יכול להתעסק עם גופו הגשמי לזככו ולקדשו, כיוון שעצם העיסוק עם הגוף גורם לו ירידה ממדרגתו הנשגבת.

ומכיוון שהוא אינו מזכך את הגוף, ממילא נותר הגוף בחומריות וגסות מסוימת, וחסר במירוק הנפש של אותו יהודי נעלה, ולכן מועלת התענית, שעל ידה מזדכך ומתקדש גופו גם בלי התעסקות עם הגוף.

מצב זה רמזו ב"זקן ואינו לפי כבודו". הוא "זקן" – "זה שקנה חכמה" (קידושין לב, ב), יהודי נעלה ומרומם, וממילא התעסקות עם ענייני הגוף אינה "לפי כבודו", הדבר הוא ירידה כלפי מעלתו הרוחנית. ולכן נאמר בו "וחדלת מעזוב לו", שיש לו היתר להתענות ובכך לזכך את גופו שלא יהי' גס ומגושם.

לאור כפי שצריך להיות ע"פ דיני התורה?

ויש לבאר:

אמרו חז"ל (שבת קה, ב): "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו וכו', עד שאומר לו עבוד ע"ז".

ופירש כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נ"ע (ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 124 ואילך) שבתחילה אין היצר הרע אומר לאדם לעבור על רצון הקב"ה ח"ו, שהרי מי פתי יקשיב לו להתנתק מהשי"ת אפילו לרגע אחד. אלא בתחילה אומר לו היצר הרע "עשה כך", היינו שימשיך לקיים את המצוות כדרכו, אך לא מפני שכן הוא רצון הקב"ה, אלא מפני שגם היצר הרע מבין ומסכים לעשי' זו ואומר לו לעשות כן.

ואז, אף שבפועל הרי הוא ממשיך בקיום המצוות, מכל מקום, מכיון שעושה כן בגלל רצונו של היצר ולא מפני שכן הוא רצון הקב"ה, הרי בזה מתנתק הוא מהקב"ה ר"ל, וכבר נקל ליצר הרע לומר לו לעשות דברים שהם ממש נגד רצונו יתברך, "עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

ועל פי זה יובן הטעם לזה שגם כאשר ערכאות של עכו"ם הדנים כדיני ישראל אסור להביא את הדין לפניהם, שמכיון שאינם פוסקים את הדין מצד רצון הבורא, אלא מפני שכך מובן בשכלם, הנה בכך מנתקים הם את הדין מהקב"ה, ואזי נפתח הפתח ליצר לומר לאדם לעבור על רצון הבורא יתברך ח"ו.

הקשר בין בניית מזבח למתן תורה

ויבן מזבח תחת ההר

בשני עולה משה וירד, בשלישי עולה וירד כו', ברכיעו עולה וירד, בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן (כד, ד. שבת פת, א)

לכאורה יש לעיין: הרי ישנם עוד מעשים רבים שעשה משה בחמישי בסיון (כמפורש בסוף פרשתנו), ומדוע הובא בגמרא רק "בנה מזבח והקריב עליו קרבן"?

ויובן זה על פי הידוע (ראה לקוטי שיחות חס"ז עמ' 212 ואילך, וש"נ) שעיקר החידוש במתן תורה הוא שאז ניתן הכח להמשיך קדושה גם בדברים גשמיים ובעניני העולם, ועל ידי זה לברר, לזכך ולהעלות את העולם שיהי' מכון ומדור לשבתו יתברך, שזהו תכלית בריאת העולם הזה - "נתאוהו הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים" (ראה תנחומא נשא טו, ובארוכה תניא פל"ו).

וזהו מה שעיקר ההכנה למתן תורה בחמישי בסיון היה בניית מזבח והקרבת קרבן, כי בזה ניכר בגלוי ענין העלאת וזיכוך הדברים הגשמיים - עשיית מזבח לה' מאבנים גשמיות, והקרבת קרבן לה' מבהמה גשמית.

"היום אומר לו עשה כך" – קיים מצוה!

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

לפניהם ולא לפני עכו"ם, ואפילו ידעת כדן אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביארו בערכאות שלהם (כא, א. רש"י)

לכאורה צריך ביאור: אם "דין אותו כדיני ישראל" - מה בכך שאלו שיפסקו את הדין בפועל יהיו עכו"ם, כל עוד הדין עצמו יצא

הידושי סוגיות

עיון ופירוש בסוגיות הפרשה

בגדרי דין שביתת "בן אמתך והגר"

יבאר דיוק ל' הרמב"ם גבי היתר מלאכתם לעצמם, ויסיק דהרמב"ם
והרשב"א כאן נחלקו לשיטתייהו בהגדרת עצם חוב שביתה דבן אמתך והגר

אחד גר תושב ואחד [עובד כוכבים] עבד
ואמה התושבים עושין מלאכה בשבת
לעצמן **כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל**, והלכה כר"ש.

ועצ"ע דבשלמא ר"ש הוצרך בלשונו
לשלול שאר השיטות דאינו כחול גמור,
אבל הרמב"ם שלא הזכיר שיטות אחרות,
מה לו צורך לשלול, ולמה לא יכתוב ההיתר
בסתם ודי לו (ובשו"ע סי' דש אכן סתם המחבר
כן). וגם עדיין לא נת' ההוספה "בפרהסיא",
מהיכי תיתי לא יותר בפרהסיא אחר שהיתר
גמור הוא.

ובשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אלף תקכה
ביאר דההוספה "בפרהסיא" הוא "**לפרושי**
לְהַבְרִייתָא", ולכאורה ר"ל דהרמב"ם ס"ל
לפרש מחלוקת התנאים שבברייתא שנחלקו
אי אסור לעשות מלאכה בפרהסיא ושרי רק
בצנעא כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל"מ או שעושה גם
בפרהסיא כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל. מיהו פירוש זה
צ"ע דלפ"ז לא ימצא הסבר בכוונת רע"ק
"**כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל**", דלא אשכחן שייכות
לצנעה ופרהסיא. ויותר נראה כפשטות

כתב הרמב"ם הל' שבת פ"כ הי"ד
"כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו
בשבת כך הוא מצווה על שביתת עבדו
ואמתו . . שנאמר [בפרשתנו] למען ינוח
שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. עבד
ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים
שמלו וטבלו לשם עבדות וקיבלו מצות
שהעבדים חייבין בהן, אבל עבדים שלא
מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע
מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר
תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת
לעצמן בפרהסיא כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל". וצ"ב
ההוספה "**בפרהסיא כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל**", ומה
לא די אם יכתוב "מותרין לעשות מלאכה
בשבת לעצמן" דשמעינן דהיתר גמור הוא.

והנה הל' "כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל" מקורו
בברייתא דכריתות ט ע"א (שם מקור ההלכה)
"גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת
לעצמו כִּישְׂרָאֵל בְּחוּלוֹ של מועד (בדבר
האבד, רש"י), רע"ק אומר כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל"ט
(אוכל נפש, רש"י), ר' יוסי אומר גר תושב
עושה בשבת לעצמו כִּישְׂרָאֵל בְּחוּל, רש"א

כמו בן אמתו, שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה, ואפילו הי' זה הגר עבדו הרי זה עושה לעצמו". והשיג עליו הרשב"א (הובא במ"מ) דלאו דוקא לקיטו ושכירו של ישראל אלא כל גר תושב ועבד ערל אסור במלאכת ישראל (שאינו רבו), והרשב"א לשיטתי' ד"עבד ערל כגר תושב מה גר תושב אסור במלאכתו אף על פי שאינו כבוש תחת ידינו אף כשאסרה תורה עבד ערל לכל ישראל אסרה" (שו"ת הרשב"א ח"א ס' נט ועוד). והמגיד משנה רצה להציע דבאמת אף הרמב"ם ס"ל כהרשב"א ושכירו ולקיטו לאו דוקא, אולם רבינו הזקן בשולחנו במהדו"ב לסי' רנב ודש הוכיח בארוכה דהרמב"ם בדוקא נקט שכירו ולקיטו ודלא כהרשב"א.

ועוד נח' הרמב"ם והרשב"א בענין זה (ונראה קצת כעין היפוך הדיעות), דהרשב"א כ' (בשו"ת שם) "שאלו הי' העבד או השפחה עושין מלאכת רבן שלא מדעתו וניכר שאינן עושין לדעתו שהוא מותר ואינו מצוה להפרישו", וכן זה שאסורים אפילו לישראל אחר, הי' רק "כשיש שם אמירה דישראל, אבל בלא אמירה דישראל מותר ואפילו עושה על דעת ישראל". אבל מפשטות לשון הרמב"ם משמע דס"ל שאסור במלאכה לצורך ישראל רבו, בין מדעתו ובין שלא מדעתו (וכן מפורש בקרית ספר כאן), ולא הותרה אלא מלאכת עצמו.

וני"א דבאמת פלוגתא אחת היא בגדר שביתת בן אמתך והגר, דמצינו לחקור בגדרה (כעין החקירה הידועה בחינוך אי הוי מצות האב או מצות הבן, עיי' רש"י ותוס' ברכות מח ע"א), דאפ"ל דהוי פרט

הכוונה דנחלקו לענין סוג המלאכה, כדפרש"י, ובאמת כן מפורש להדיא בירוש' יבמות פ"ח ה"א בכוונת הפלוגתא עיי"ש].

וי"ף בהקדים מש"כ הרמב"ם (הל' איסור"ב פ"ד ה"ט. הל' מילה פ"א ה"ו) דעבד כגון דא שלא מל ולא טבל אינו דבר רצוי ע"פ הדין, כי כל עבד ברשות ישראל צריך שיוכנס לכלל עבדי ישראל במילה וטבילה, ורק שכשלא רצה העבד מגלגלין עמו י"ב חודש עד שימול ויטבול ואסור לקיימו יתר על כן כשהוא ערל, ונמצא שמצב של עבד כזה הוי כעין מצב הכנה בלבד עד שיבוא לכלל עבדי ישראל הכשרים ויהי' בו דין עבד בשלימות; ולהכי קס"ד שהיתר מלאכתו צ"ל באופן שלא יסתור ויבלבל ההכנה לתכליתו להיות מכשרי עבדי ישראל, וגם מלאכה שעושה לעצמו יעשנה דוקא בצנעא (וכעין הא דאסרו כמה מילי לקטן דילמא אתי למסרך אחר מנהגו כשיגדיל, עיי' שבת קלט סע"א. עירובין מ:). ובסגנון אחר קצת, קס"ד דחיישינן שלאחר שימול ויטבול ויתחייב בשבת לגמרי יאמר דאשתקד אף שהי' עליו איסור שבת לענין מלאכה בשביל רבו עדיין עשה בשביל עצמו כרגיל (בפרהסיא) עכשיו נמי אעשה כו' (כעין הא דסוכה מא ע"א, ועיי' נמי פסחים צב ע"א). קמ"ל דלא חיישינן ומותר בפרהסיא, כישראל בחול דלא נאמר דחיישינן שיתרגל עי"ז למלאכה בשבת.

ובעומק יותר י"ל דהרמב"ם כאן לשיטתי' בכללות גדר שביתת בן אמתך והגר, דלהלן כ' "הואיל וגר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת וגר צדק הרי הוא כישראל לכל דבר, במי נאמר וינפש בן אמתך והגר, זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל

האיסור הוא רק בגר תושב שהוא שכירו ולקישו של ישראל, שהוא כבוש תחת ידינו, וכביאור רבינו הזקן שם בדעת הרמב"ם, דשכירו ולקישו הרי הוא "כעבד עולם", וכיון שהישראל "מושל בגופו להשתעבד בו כמו בבן אמתו ממש", לכן נמשכת ע"י תורת שביתת שבת לענין עשיית מלאכה לרבו. והלכך ס"ל שגם אם הגר תושב עושה מלאכה לישראל רבו שלא מדעת רבו ה"ז אסור - כי אין האיסור מצד שביתת הישראל, אלא מצד שביתת הגר תושב עצמו. ולאידך ס"ל דסתם גר תושב (שאינו לקישו ושכירו של ישראל) העושה מלאכה לישראל, אפילו בציווי דהישראל - אין בזה איסור מן התורה, כי בגר תושב כזה לא שייכא גדר שביתה הנ"ל, ואין מקום שתומשך ע"י תורת שבת (כיון שאינו "כעבד עולם" של הישראל).

ועתה נתחוויר ההוספה "בפרהסיא", דלש"י הרמב"ם עבד זה (שדינו כגר תושב) אינו מופקע מעצם חיוב שביתה, ואדרבה חיוב שביתה חל עליו מצד עצמו, כנ"ל, הלכך סד"א דגם כשהותר לו לעשות מלאכה הרי היתר זה הוא רק בצנעא אבל לא בפרהסיא, כדי שלא יהי' הדבר כאילו אין עליו כלל חלות ענין השבת (עיי' ריטב"א ונמוק"י יבמות שם); ולכך הוזקק הרמב"ם להוסיף ולחדש שאף לשיטתי' אינו כן, אלא שמותר לעשות מלאכה אפילו בפרהסיא, כי אף שגברא זה יש עליו דין שבת, הרי זה "כישראל בחול", דאף ישראל יש עליו דין שבת ומ"מ בזמן החול הרי מצד החפצא דהזמן אין כאן שום דין שביתה, ואף הוא מעין זה, דהגברא מצ"ע יש עליו דין שביתה אבל החפצא דמלאכה זו (שלעצמו) אין בה שום חיוב שביתה.

בדיני שביתת הישראל, ולא דין בבן האמה והגר עצמם, פי' דשביתתם היא בכלל שביתת בעליהם כי כשעושים לו מלאכה חסר בשביתתו שלו; ואפ"ל דהשביתה שייכת (גם) לבן האמה והגר תושב עצמם, שעבדו של ישראל וגר תושב השייך לו חל חיוב על גופם להיות במצב של שביתה (אלא שאזהרת דבר זה היא על הישראל, דלהיותו הבעלים אחראי הוא שיקיימו הדין שע"יהם), וזה שאסורים רק במלאכת רבם ולעצמם מותרים במלאכה הוא לפי שאיסורם נובע משייכותם לישראל, ולכן האיסור שע"יהם הוא בחלק שבהם השייך לישראל - עבדות מלאכתם עבור הישראל.

והנה ז"ל הרשב"א בחידושו לייבמות מח: בהגדרת האיסור "שלא לעשות מלאכתנו על ידי עבדינו ולא על ידי גר תושב", היינו ששביתת עבד וגר תושב היא פרט ודין ב"מלאכתנו", בשביתת איש ישראל (ובשו"ת שם כ' דהוא דומיא דשביתת שורו וחמורו), וא"כ עבד שכבוש תחת ידינו הרי בעשיית מלאכה עבור רבו הרי הוא מבטל שביתת רבו בשבת. ולהכי ס"ל דאסור לעבד ערל (וכן גר תושב שאינו כבוש תחת ידינו) לעשות מלאכה אפילו לישראל אחר שאינו אדונו כאשר הישראל מצוהו לעשות מלאכה עבורו, שאז הרי זה כאילו הישראל עושה מלאכה על ידי העבד והגר תושב (והא דלא אמרינן כן בכל אמירה לנכרי דתיאסר מה"ת, כבר ביאר הרשב"א בחידושו שם דהוא גזיה"כ); ורק כשאין ישראל מצוהו על המלאכה מותר לו (מה"ת) לעשות מלאכה גם עבור ישראל.

משא"כ להרמב"ם שביתת העבד והגר תושב שייכת להעבד והגר עצמם. ולכן

הבית בוער

על כוכב מאדים, וקודם לכן על הירח, וכיו"ב, ושואל אם על פי חוקי התורה מותרת נחיתה על כוכב לכת.

איני רואה בהאמור שייכות לחוקי התורה, כי הוא בגדר דברי רשות, שבכל ענייני רשות יש כלל של "כל מעשיך לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו", ואם עושים כך, הרי זה בסדר.

מה שמקשר הענין עם הפסוק "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם", אין המכוון בזה נחיתה על כוכבי לכת או כוכבים אחרים וכיו"ב, וכמוכח ג"כ מתוכן הפסוק.

...אף שעניתי לו בנוגע לשאלות האמורות, אבל עלי להודות שעשיתי זאת בלי חשק רב, והטעם בזה עפ"י משל למה הדבר דומה, כשוראים חולה מסוכן ח"ו או בית בוער באש שנמצאים בו כמה בני אדם, ובמקום להתעסק בהצלת החולה וכיבוי השריפה, דנים בשאלות ובחקירות, אפילו אם בדברים העומדים ברומו של עולם, אבל אינם מועילים כלל לריפוי החולה או לכיבוי השריפה. והרי זה ממש המצב בתקופתנו רבת הבלבולים, ובפרט בנוגע לנוער בני ובנות ישראל, התועים מדרך החיים, דרך תורתנו תורת חיים ומצוות' עליהן נאמר וחי בהם, אך ורק מפני חוסר ידיעה בכו"כ ענינים בחיי היום-יום שהם מיסודי היהדות, או עכ"פ זקוקים להסברה בנוגע לחשיבות החיונית שבה. ורואים במוחש, אשר דוגמא חי' מנוער שלפי ערך בגילו בהנהגה בחיי היום-יום על פי התורה ומצוות' - הרי זו תעמולה הכי יעילה, ובפרט שבצירוף לזה גם מדברים אליהם בדברים היוצאים מן הלב שנכנסים אל הלב ופועלים פעולתם.

ואפילו אם אין מצליחים בפעם ראשונה ושני, הרי אמרו חכמינו ז"ל בכל כגון זה - "אפילו מאה פעמים".

והרי מצב האמור לא בשמים הוא, ולא בכוכבי לכת, ואפילו לא בקצוי תבל, כי אם בד' אמות שלו ושל חבריו הנמצאים ב... והמדובר כאמור בפיקוח נפש. והובטחו אשר הקב"ה עוזרו, ויגעת ומצאת.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור, ובעיקר שמוסיף בהפצת היהדות האמתית, כולל ג"כ שמשפיע על חבריו שגם הם יעשו ככה.

(אנחת קודש חל"א עמ' רפ"ז)

בני ישראל בסכנה רוחנית גדולה

[מענה ליהודי שעבד בשירותי הבטחון, שהי' בתהליך התקרבות לתורה ומצוות:]

...כל אחד ואחד מקבל בירושה ולאחר כן - מהחברה סביבו (הורים, מורים וכו') "הון" רב במאד (כשרונות, חינוך, השפעה ישירה ובעקיפין, ועוד), ועי"ז - ביכלתו לבוא למצב בו הוא נמצא וכו', על פי זה פשוט, שעל כל אחד ואחד "לשלם" החובות שלו להסביבה, לעמו - עי"ז שיפעול במרץ המתאים לטובתם, להגנתם וכו' - מובן שפרעון חוב קודם לכל דבר, ובפרט להנאות עצמו.

2) כשרואים בית בוער ובו כמה וכמה בני אדם אין הזמן גרמא כלל לשאר עסקים, כ"א אך ורק להצלת הבני אדם מתוך השריפה, ובפרט אלה שאין מכירים בהסכנה.

ומהנ"ל - בהנוגע אליו: ככל אחד ואחד קיבל מעם ישראל (ע"י מורים, הסברה, הצבא וכו') "הון" רב, 2) בנ"י בסכנה גדולה (ממגפת ההתבוללות, נישואי תערובת, ניתוק מכל העבר, אכזבה בכל אידעאל, מחסור מבהיל במורי דרך הישרה ועוד ועוד).

ובכל מכתבו - לא מצאתי אף תיבה אחת: מה עשה בכל זה בעבר, והעיקר: מה בדעתו לעשות בעתיד [ותכף ומיד, כי "הבית" בוער, ובכל יום "נשרפים", ר"ל, כמה וכמה מנוער בני ישראל ע"י מגפות הנ"ל וכיו"ב]!?

ופשוט שאין כוונתי לעריכת מחקרים מדעיים, נאומים יפים ומצוחצחים, פרסומת במכתבי עת דאומות העולם דוקא ואפילו לא לפיטור עצמו מפריעת חוב ומהצלת נפשות מהתבערה - ע"י ענוה שלא במקומה כלל: מה אני ומי אני ומי ישמע לי וכו' וכו'.

(אנחת קודש חל"א עמ' ס"ד)

לא בשמים ולא בכוכבי לכת, פיקוח נפש!

מכתבו מ... הגיעני באיחור, ובו כותב בנוגע למאורעות האחרונים בעולם המדעים, ובפרט הנחיתה

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בעניני עבודת ה' מוכ"ק אדמו"ר
מוהריי"צ מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

האדם והזולת

מחו אטום מלהתבונן בזה שהוא יתענג בכל המיני תענוגים מותרים וזולתו ח"ו ימות ברעב, וגם אם לפעמים
עוסק בשביל זולתו הוא רק למלאות תאוות נפשו בכבוד והדומה

ארץ ראוי' לצמיחת המדות טובות

...ראשית העבודה בתקון המדות הוא לקנות מדת הענוה ושפלות שהיא ארץ ראוי'
לצמיחת המדות טובות דאז הוא 'כלי' לאלקות וכמ"ש (ישעי' נ"ו ט"ז) "מרום וקדוש אשכון
ואת דכא ושפל רוח וגו'", אבל מי שהוא בישות וגסות אינו כלי לאלקות, אדרבא הוא היפך
אלקות, וכמאמר "אין אני והוא יכולים לדור" ו"כל ההולך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי
השכינה", דגסות הוא שתופס מקום שמחשב את עצמו לאיש המעלה, והיינו שמרגיש את
עצמו למציאות דבר חשוב, הוא 'מחזיק' מעצמו ומשום זה הוא יקר בעיני עצמו,

והרגש זה הוא מקור לכל מיני רע, דמי שהוא חשוב ויקר בעיני עצמו הוא חפץ הכל
ורוצה הכל ("ער וייל אלץ און דארף אלץ"), לא מיבעי בדברים המותרים אין לו שום
הגבלה בזה, דלהיותו יקר בעיני עצמו הוא ראוי לכל ("איז ער אלץ ווערט"), אלא דגם
בדברים האסורים מוצא לו כמה התרים דלגבי חשיבות עצמו ובריאיתו הנה עצם האיסור
אינו גדול בעיניו כ"כ,

כמה מיני הצטרקות שמוצא על עצמו

וגם במדותיו הנה המותר מותרות שלו נוגע לו יותר מהכרח הכרחיות של זולתו, הוא
כה עסוק בעצמו כך שלא נותר מקום עבור הזולת, ושוכח על האמת לגמרי, כי מחו אטום
מלהתבונן בזה שהוא יתענג בכל המיני תענוגים מותרים וזולתו ח"ו ימות ברעב, וגם אם

לפעמים עוסק בשביל זולתו הוא רק למלא תאוות נפשו בכבוד והדומה, וגם אז הוא רק מה שמשתדל שיתנו אחרים אבל הוא אינו נותן בכמה מיני הצטדקות שמוצא על עצמו, וכל ההצטדקות שלו שאינו יכול ליתן צדקה כפי הראוי לו הוא רק בהנוגע אל הזולת כי במה שנוגע לעצמו או לב"ב אינו ממעט גם מהמותר מותרות,

והוא כל כך מוטעה בעצמו שחושב אשר ההשפעה שנותנים לו מלמעלה הוא מצד חשיבותו, דמי שאינו מוטעה בנפשו הרי צריך להתבונן למה נתן לו השפעה כזו שהוא יתענג בכל מיני מותרות וחבירו ח"ו ימות ברעב, וכי באמת ראוי הוא לזכות כזה, והוא בעצמו יודע שחבירו טוב ממנו ולמה אין נותנים לו, אלא "כי מנסה הוי' אתכם", את זה בעניות ר"ל ואת זה בעשירות, הלא צריך לקיים השליחות ולעשות צדקה בממונו גופו ונפשו, ולזאת הנה ראשית העבודה ב"ועשה טוב" דתיקון המדות ענוה ושפלות דאז נעשה כלי מוכשרה לעבודה...

(ספר המאמרים 'קונטרסים' ח"ב שז, א ואילך)

המעלות והחסרונות – באדם ובזולתו

...הבעל שם טוב פעל לראות את המעלות של הזולת, וכאשר אינו מבחין במעלות [אצל הזולת] אזי החסרון אינו בזולת אלא מצד איש הרואה, מה שאינו רואה את מעלותיו של הזולת.

(תרגום מספר השיחות תש"ה עמ' 109)

יש לראות את מעלות הזולת. כאשר רואים חסרון אצל הזולת, האמת היא שהחסרון הוא בעצמו, וכאשר יתקן את עצמו יורגש הדבר אצל הזולת.

(תרגום מספר המאמרים תש"י עמ' 264)